

INTERVJU MED ERNST ERIKSSON, FRIGGESUND

- Jag tänkte först be Er berätta vilket år ni är född och var Ni är född och vad Era föräldrar sysslade med?

- Jaa - jag ä uppfostrad utav mina morföäldrar jag, de ä dom jag var när i Fönebo se. Å jag ä född på nittinie, den fjortonde april.

- Så Era morföäldrar hade ett ställe i Fönebo?

- Ja, samma ställe som jag en gång i tiden vart ägare på dä.

- Vilken gård var det?

- Jaa, dä var - om man far opp där å tar av ve skolan te höger så var dä första gården, en stor lagård å vit bygging. så jag ... ha en gård kvar där bakanför, där den där låga där bakom, d'ä vår gård.

- Vad kallas den gården, var det något namn på den?

- Erik Ers i vardagslag. Dä står till å mä på karta. Dä gör'e.

- Vad hette Era morföäldrar?

- Uan hette Erik Eriksson å ho heta Stina Eriksson.

- Och han var arrendator där?

- Han var arrendator där han. Han komma hit ifrån Värmland, å dom komma hit på - ja, sjuttinie eller nå så där. Han börja som masugnsarbetare i Moviken. Jaa. Sen så flytta han därifrån å for te Fönebo å då säger han - för han tyckte de där masugnsarbete var väldigt intressant - intressant, eller dom tyckte att dä va födan köpt då dom arbeta i masugnen. Men då var'e ju tolv timmar skift då å så lite betala. Dä var'e fäll på allt som var, dä var

svältgränsen var dom än var då. Men då fick dom ta ett arrendeställe där då. Å då fick dom börja med de dom fick ta en häst utav bolage å som dom fick vara skyldig för den de vet jag inte. Kanske dom inte betala nån gång då utan de gick som de gick, det var nog lite dålig bokföring i bolage, så jag kan inte säga men jag tror, man hade den gamla motmoken på dom tiderna, så det var förförligt utsliga årsräkningar å dom var ju där då. Å då sa dom åt den de där då att han flytta, hur kunde han vara så dum att han flytta. Å då sa han dä att jag tycker de är de sämsta när jag skulle flytta, heller jag skulle gå å längta ut min egen livstid å titta på klocka å se efter att dä var kväll å då var dä att längta ut min livstid.

- Han ville ha de lite friare?

- Ja, de var dä, men fattigt var dä, alldeles olämpligt, det var nog nätt å jämt att dom levde. På den tiden kunde dom få gå, i början då tror jag dom fick ta ut lite salt å lite mjöl å så där på kontore, dom hade de på magasinet på Strömbacka på kontor, kolarna, dom heta kolare på den tiden. Fick gå dit å få, så nu på senare tid så kallades dom arrendatorer.

- Hur stor var gården dom hade i Fönbo?

- Ja, då dom komma dit, han var inte så stor, han innehåll nog en 5 hektar å mycke dåligt. I köke var de en gråstensmur som var utav gråsten. Du förstår väl vad jag menar. Å själva muren var gjord utav gråsten. Murat utav gråsten å där hade dom såna där kokkärl på de vise. Emellertid börja de väl bli så dom kunde ha järnspis. Då var hon till Strömbacka lite så där å var till en inspektor eller förval-

tarn då fick hon en järnspis, men då fick hon gå å plocka 8 kannor smultron för den där spisen, å det var bolagets egentligen, men hon fick göra de, å det blir ungefär, ja det blir nånting på 10 liter tänker jag, å smultron som är så små.

- Men då fick dom spisen?

- Ja, då fick dom spis. Å den spisen finns, den står där uppanför arrendegården.

- Det är en riktig minnessak?

- Ja,

- Hur var det annars när dom flytta dit, fanns det sånt som tapeter på väggarna?

- Inte nå, inte annat än nå tidningsblan. Det fanns inte så mycke utav dom heller utan det var på det viset. Då var det ju, det var ju kvinnan som skulle vara skicklig då förstås te å kunna få lite så det såg ut för lite mer. Annars var de ju bara de här stora timmerstockarna.

- Det var väl bolaget som skulle sköta om å reparera de här bostäderna i alla fall?

- Ja, men då var det utsel. Det var nog nej alla gånger det var fråga om se, det var nog bara en glanstid på de å, ja, det vart ju bättre å bättre, men det var nog ikring 40-50 som det börja på å bli lite skapligt. Då var ju lite reparerat förr, men då vart det reparerat ordentligt, då vart det moderna.

- Med rinnande vatten?

- Ja, å värme å så där, så innan jag flyttade därifrån hade jag ju,,, men då var gårn stor i ställe, 30 tunnland eller 16 hektar.

- Jaså, hur kunde det bli att den blev större?

- Jo, det las ner ett annat å las ihop se. Se dom duga komma aldrig te å ha stort mer än en 3 kor å en häst dom, å då ändrades de så pass mycke, så under min tid då jag var där så hade vi 10-12 å ett par hästar.

- Så det var riktigt stort då?

- Ja, stort å stort nog var det väl lite annorlunda. Å eller mycke bättre än de var på den tiden, då var det nog uselt. I min uppväxt då var dä förfärligt uselt. De är inte folk som kan tro hur dåligt folk hade de.

- Nej, det är svårt att föreställa sig.

- Nej, det går inte.

- Var det dåligt så ni var utan mat?

- Ja, hon var ju skicklig te å försöka få till mat å göra mat å så var de väl nåt djur dom slakta, men inte var de väl nånting. Inte var de pricis å gå på affärn å handla. De var dä inte.

- Säg mig, vad betalte morfar i arrende för gården?

- Ja, han fick ge ett bra arrende han efter som tider var då. Han fick ge 130 kronor han då på den tiden. Å de var ju mycke dä efter som han kämpa.

- Å det drog dom av förstås.

- Ja, naturligtvis.

- Så han behövde inte ge ut de?

- Nej han skulle arbeta av det. Inte nog med de, han gav de där 130 i arrende så skulle han kola 90 stigar kol för 1 krona billigare än gängse pris så då vart de 90 kronor taget på det där om man räknar de, men då sen han hade kommit vid de där 90 stigar, då fick han 1 krona själv påt.

- Jaså, dom tog pengar på det å? vidare, då fick dom, jag
- Ja, dom tog pengar på de å. Men då måste han försöka komma över 90 stigar, å säg att han gjorde 150 då, så vart det 60 stigar som han fick en krona själv på stigen på, å det var ju pengar de då. Å det var jag med på å sen jag börja att det var, men inte så låga priser som var, som han hade, för då kunde han få göra en sån där stig för, ja, 1.75 eller nånting i skogen å då skiljde de. Jag komma omkring 4-5 kronor. Det kom ju an på då hur det gick å hur tur en hade å så. Så kunde det väl bli lite pengar ändå. Så var det en sak till att vare sig dom, säg att det vart strax efter midsommar dom skotta ut en kolbotten, men då förstår du, väl inte vad det var. varierat skogsarbete, körning å så där.
- Jag har hört det förklaras några gånger. ycke, så skulle
- Ja, bra ut de där kola själv å å annars på senare tiden
- Jag börjar väl begripa. om å villa köra kol å.
- Ja, å börja på lite granna, då kunde en gå å ta ut 25 kronor på kontoret för då hade dom börjat med kolninga. Å då var Sverige räddat lite med kontanter. å då är nog
- Hur stor del utav året skulle han arbeta för bolaget å hur stor del utav året fick han för att sköta om sitt eget bruk.
- Ja, han hade inte nånting annat, utan det var bolaget som skulle skötas alla gångerna, å var det så han misslyckades jordbruket skulle liksom vara nånting som gick det å göra de så var dä bra, annars fick man passa in et, dä var på nåra dä vise. Så mycke gammalt, när jag var liten å så där, å på dä vise, då skulle dom till Moviken bolage där å arbeta en vecka, kanske fjorton dagar i slottern. Då fick de göras

när de kom hem å så där, utan nå vidare, då fick dom, jag tror dom fick ikring 2 kronor, 2 kronor om dan för å vara där, men gick dom länge en karl, då ville han ha 3 å matsäck med sig då han for dit. Så var dä. Å det var tvång bara, så det var bara att dom skulle dit.

- Dom måste.

- Ja, så har dä varit.

- Vad gjorde han annars för arbeten åt bolaget?

- Ja, det var kolning då å så nå timmer i skogen då å kolningen, dom fick nästan inte nå annat än de där kolningsarbete, dom skulle göra den där kolningen å så köra åt de där kola själv, men på senare tid blev det helt annorlunda, då kunde man få lite varierat skogsarbete, körning å så där, dom hade hästar. Men inte på den tiden, mycke, så skulle dom köra ut de där kola själv å å annars på senare tiden kunde det bli andra som kom å ville köra kol å.

- Så dom fick lite annat då?

- Ja, så mycke dåligt var dä, de var stort om dom tjänat, en 4-5 kronor med häst med karl på på dan, så dä är nog andra tider nu.

- Ni har kolat själv också förstår jag.

- Jadå.

- Hur länge då? När slutades det med kolningen?

- Ja, får jag se, det var nog omkring, det var sista gången jag gjorde dä på 43 eller nånting. De var dä. De var inte värre då, då gjorde man de för att man skulle väl tjäna några kronor, å bolage ville väl ha å förstås egentligen, för jag minns dä att jag hade en 5 milor i Funberg högt uppe i Bjuråker, å så vart jag inkallad själv. Så då fick jag ju ... men

då var ju ingen förtjänst. Det åt upp sig alltihop.

- Jag antar att ni fick hjälpa till hemma på gården när ni var liten så mycke som möjligt?

- Jo, det fick en ju göra, de var ju om de var nånting som vi duga till då så var dä på de vise, det var nog efterhand dä.

- Fick ni vara med morfar å kola till exempel?

- Inte var jag med, jag hade en morbror själv som var, börja efter hand. Han dog ju rätt tidigt, å sen var det en morbror som fortsatte, å han var jag med till. Han var 70 år, så det växla ... så det var. Så det var nog han som jag var med mest. Han var jag med alla gångarna sen jag börja på å kunna vara med i kolskogen å så där, riva upp kolmilor å lite utav varje. Sen så växlas om så det ... å han bodde i gårn där utmed så. Så vi hjälptes åt hela tin. Så dä var nog morbror som jag arbeta mest i lag med.

- Ja, alla redskap på gården, å senare när det blev traktor å lite mer maskinell utrustning, ägde arrendatorn det själv, köpte in det?

- Ja, naturligt, det var det hela det. Inte fick man nåt utav bolaget i redskapsväg inte. Det var nog det lilla dom försökte akta sig för.

- Jag undrar, till den här kolningen, var det så tidigare att man själv högg ihop kolveden, eller fanns det?

- Ja, mycket gammalt skulle som hugga kolveden å, det kallades för trumma kolveden. Då hade dom en trumma, komma fram på det att dom hade inte just nån såg, utan dom begagna bara yxa å högg, å de där kallades för trumma, så då, då var dä på morfars tid då dom, då fällde dom, vi säger att dom var i

en bra skog, så får dom inte göra med skogen nu ä, då fällde dom ner den där skogen väldigt tidigt på våra, å det var riktiga trån. Sen så gick dom dit å tände eld på det där då för då brann riset upp för de mesta, så då var dä lättare. Då var dom där sen då å då hette det att dom trumma kolved, å då kapa dom av kolved i ungefär 3 meters längder, kapa dom av, å så körde dom in de där då. Under hand så skedde det där allt nog ikring 1880-90talet. Då sedan så ändrades det där, för då fick dom inte göra de, för då börja det ju på å bli massaved å timmer å på det viset, men under den tiden fick dom göra så där, å så trumma dom av å så körde dom in å kola, så då fick dom mycke kol ur milorna mot för på senare tid, för då fick man ta allt som var skräp, som inte var nånting med, det skulle göras kolved på. Det sämre slaget, sedan dom tagit det bästa till finare sortiment. Då vart det ju kol på dä viset.

- Vilka träslag var det till kolningen?

- Ja, fick man välja så tog man väl helst gran.

- Men det fick man inte?

- Jo, det hände väl ibland. Det var ju gallringar så dom gallra upp åt oss sån där granveda, Gran var ju bättre, å tall å björk, men det var nog bättre om den var lite liggen några år så den börja ta lite uppmjukelse, ruttna. Då gick det bättre med henne, men var hon alldeles ny så vart det mindre kol ur na, tyckte vi då.

- Jo, men då var det säkert så. Skulle ni kunna beskriva hur det går till att resa en mila från det första när man gräver ut bottnen å längre fram?

- Ja, det är väl lite svårt så att en förstår et.
- Försök.
- Ja, dom börja ju alltid med att dom så att säger skotta ut botten.
- När på året gjorde dom det?
- Ja, det var nog vi säger den här årstiden å senare å, det kunde bli på hösten när dom skulle skotta ut en direkt å börja på å. Så att jag ska tala om ett exempel att det var nog inte bara att gå på kontoret på mormors å morfars tid, dom var inte precis utav det snällaste slaget cheferna på kontoret, å då så alla gånger dom skulle ta ut nåt sånt där å få ut lite mat å så där, det var ju inte som nu så ... då fick hon alltid gå, men då var det en gång, å det talade hon om många gånger, då sa jag åt, de var värmlänningar, då sa jag åt Dirkert sa hon, att nu får du allt lov å gå ut dit, å jag tar skyffeln å går å skottar ut kolbottna. Då gick hon å skotta ut kolbottna, men jag undrar i dagens läge hur det skulle ha sett ut.
- Gick man till ett ställe där det hade vart en mila förut?
- Ja, det gjorde man naturligt. Stybben fanns liggande lös på det stället i en rundel, då skotta dom ut så det vart ringar ikring, å sen då reste dom en stolpe i mitten, den kalle vi för kung, å så stötter i han då så han stog, å sen så reste man mot det där ved, i olika storlekar, 14-15 famnar mättes det runt ikring då på det viset. Det var en ... famn, tre alnar lång, det var en famn, å det mättes ikring då, å då på den tiden var det väldigt kinkigt med att det där slog in, för då komma skogvaktarn å mätte mila å såg efter hur det var å satte nummer på mila, skrev upp å att

så mycke fattas i 14 famnar, då var det så många tum däri-från, de var väldigt noga dä, då fordrades då att dom skulle få så å så mycke kol ur olika på de viset. Så det var såna principer.

- Om jag får avbryta å fråga en sak. Den där kungen i mitten, vad tjänade den för syfte?

- Jo, han var där för att man fick en inte å stå annars, det gick inte å få det att stå upp på ända.

- Jaha, så det var bara att luta mot.

- Ja, om man tänker att man ska resa sig en tändsticksask å inte har nåt bort, nej det går inte. Men då högg man in stötter, 3 stötter i den där kungen, å så lyfta men en sån där en bit från marken så han hängde den där, då skulle det resas utikring på den där, då, men det vet jag, ety dom reste in den ven, då ville han, om botten luttas lite då förstås å så där, då vart det utgången ... då skulle man då ville man ta lite sämre ved åt de där hållet, för då räkna man med att den ska jag ta ut elden när dom har tänt, å då ska de stå lite sämre ved, så då sorterade man veden lite, å så reste man grövre ved ikring, då kalla vi alltid på baken, å där reste vi bra ved å så vart det på sidorna, eller stötar vi kalla de där, det är kolnings-språk de där förstås, då vart det som skydd då förstås. Det vart som vekare slag utåt då det som vi räkna med att elden skulle komma å förstöra. Men senare tiden vart det lite annorlunda, det var så dålig ved att det var detsamma var de var. Det fick gå hur de ville.

- Så man hade bara en rökgång ut då?

- Ja, rökgång fick nog bli lite efter hur det var då. Sen

dom hade, sen en har gjort den där milan naturligtvis färdig så skulle man risa å häva med granris, å på kullen skulle man ha det riktigt gjort så det inte börja på å rinna ner, för rannt det ner det där stybben å vi börja på å kola då släppte sig vedändorna så då vart de så dom sluta å kola å då vart dä, som vi kalla för brand, å då gick de inte, då kunde man få riva ut så här långt tillbaka ur det där som inte var nå kol, utan de var nog noga de här. Å det berodde på vad tur man hade, å se, jag vet de att det fanns ju en del som sa att så å så ska jag göra med mila, men de var nog mila som gjorde som hon ville med kolarna, man fick bara se efter att man skötte det.

- Skulle det vara granris runtikring?

- Runtikring. Å likaså på kullen skulle det vara å i själva bråttet, vi kalla den för bryn, å där skulle det vara riktigt så det inte börja på å rinna ner.

- Å hur fick ni det att sitta fast då?

- Ja, det gick då. Det är ju bara att sticka in efter hand när det börja komma upp uppifrån, lag kullen då å la ris på det viset å så satt man i efter hand runt ikring. Så det gick ju väldigt bra.

- Å sen skulle det stybbas på det där?

- Sen skulle det vara stybb ungefärligen så här mycke på sidorna å så där på kullen, å efter ... den ena kolarn gjorde si å den andra gjorde så. Å kol vart de för dom allahop, å, ja, det fanns nog olika som var bättre å sämre, men annars så tyckte jag dom var inten mästare precis utan dom fick ta vad dom fick.

- Å stybben då, hur fick man den att sitta fast?

- Då ställde man, vi kalla det där för black, då stybba vi in till första blockningen under blackningen, ett block ser ut, om man säger att det går en klump som var klyven i två halvor, så borra man ett hål i det där, å så högg man en stör å satte i det där, å så la man lite stybb emot mila så det där inte låg på själva trä, utan det var tätt, så det vart isolerat, sen då ställde man dit det där, å sen kasta man stybb uppå det där blocke sen man kom till bara blackningen igen. Då ja man runt, så det fanns två tocke där kransar ikring så där, å det var fullt med ved ikring mila, så det var dom. Å Kungen börja vi med å stybba förstås, så han börja, för då komma man närmre, å så vart det så då. Å så var de å göra hål i mitten te å tända förstås milan.

- Hur djupt var det hålet?

- Nja, det var så olika. Det var, jag vet inte vad jag ska säga. Det får man väl säga att det var kolarens hjärna själv som skulle säga de, det var en del som gjorde ända från botten å elda ända från botten när dom tände, å en del bjorde en liten brasa uppi å vänta på det å stybba uppi, ja, det var alldeles efter hur kolarn ville själv. Hur länge han ville hålla på.

- Hur lång tid tog det att resa milan?

- Ja, det kommer an på att det där skulle köras in, å om man säger att det kunde gå på 4 dagar å det kunde gå på 7-8 dagar om det var långt att köra ved, att samla in ved dit, å det kunde bli olika, men det höll sig nog på en 4-5 dagar om det var skapligt å inte långt ifrån, men då skulle det vara en som körde å en som tog emot å så att han fick bara släppa

ifrån sig ett lass å den där som stod på bottnen då reste upp när han for efter nytt. Så det...

- Men man hade väl ofta mer än en mila också?

- Ja, det var naturligt, det löna sig inte att ha bara ena, det var sämre det, för om vi säger att dom kola, så gick en ju ut nattetid, för lika bra som en hade 1 eller 4. 3 eller 4 gick ju bra att sköta för det var ju inte så farligt. Man fick ju gå ut olika.

- Hur ofta behövde man gå å titta till?

- Ja, det var nog olika efter hur mila kände sig sjuk till det. Det skulle nog kolarn si själv dä. Det hände ibland att dom gick ut å sa att dom skulle dona på kvällen, å så kunde han tänka sig, ja, jag är nog tvungen att gå å titta för kanske, å när dom komma så kunde det stå i ljusan låga bara, å då var man tvungen att lägga ved i den där fyllningen å klubba till å lägga ris över å se till att få igen de där, för annars hade det bara brunnit upp. Å då skulle det bara sättas igen. Å det där fick man ju vara lite aktsam med. Man hade ett långt spett som man ju kände efter med, annars kunde det, ja, det har ju funnits dom som har brunnit upp i milor. Det finns många som har åkt ner i milor å brunnit upp.

- Hur kunde dom ramla ner i dom?

- Dom är tvungen att vara på dom se, men vi säger då om det är kolat inunder, elden har varit inunder å kolat, å sen om en kolare kommer å inte känner sig för kan han stiga på ris, å medsamma han damp ner, då åkte veden ihop å klämde fast en, så även om en hade hjälp så satt en där i elden ändå. Så det hände att dom brände benen av sig på det där

viset.

- Hur kunde man undvika det där då?

- Ja, det var att känna sig för då å veta var elden var.

En kolare visste han var han hade elden nånstans i milan.

För hade en inte reda på det skulle en inte kola. det.

- Vad kände en sig för med så?

- Ja, en hade ett långt spett å så där som en hade å så

hade en en klubba som man säger å gick å knacka, å kände

en då att det sjönk eller hördes lite då kände en sig för

då kunde en få ta å lägga till en vedtrum då å lägga igen.

Så här var ansvarsfullt göra hela vägen å så vart det att

hon vart ... kola då skulle hon rivas ut, då rev man å

rev ut så det vart ringa ikring då, men dä vart inte nog

med de, då vart man tvungen att vakta tills hon vart åt-

minstone en 3 dygn gammal, för det kunde ta eld å det hände

ibland att dom brannt upp sen å, det kunde ligga eld neri,

å då var dom tvungen att turas ved å ligga på kolbotten

å vakta de där.

- Då lejde man folk? Jag många gånger att han gjorde. Så

- Om man hade råd till de. Ja, att det var två å så där

de var de ju, men de var inte så. Jag hade nog gått å läst,

- Vad hade ni för redskap till utrivningen? var just inte

- Ja, det är nog inte så lätt att tala om dä, te å förklara

så du förstår.

- Försök bara, vad kallade ni dom för?

- Vi kalla det för harka, å så en kolkrok, det skulle det

ovillkorligen. Å harka, en räfsa har du sett, men då är

orsaken den att pinnarna var väl så här lång i harka på mot

räfsa, å stod snett så här.

- Å drog ut med den där. Å året var det här som man tänkte
- Ja, å kunde dra med den där. En röck fram med den där
kolkroken, han var så här med träskافت på, så en högg i
å så röck upp å så fick man kratta ner det där till den
som tog reda på det å skotta ut i kolugnen så var det, å
så fick en ligga på botten på natten då å så där. Å han
morbror till mig han var så säker, det var så många gånger,
jag minns jag var väl bara en 13 år, men jag var ingenting
egentligen te å ha till hjälp. Å han, vi hade milor, där
uppe på ett ställe som hette flasken, å men då visste en
att jag var ung så jag vart trött, så han vakta milorna på
nätterna, men han var så inställd han att han sov, han sov
5 minuter han, sen gick han å lyste på klocka å då sprang
en ut ibland, å låg en på kolbotten låg en där, å då hörde
en om det var en varm smäll eller en kall smäll. För kola
smäller dom om dom blir kalla. Men om dom är varm blir
det en annan smäll, för när det smäller då blir det ett
annat ljud på smällen, då gick en å leta igen. Så så säker
var han. För det såg jag många gånger att han gjorde. Så
jag fick ligga å sova jag på nätterna. Men jag tror jag
var 13 år. Ja, det var jag nog. Jag hade nog gått å läst,
kanske jag var 14, ja, det var detsamma, jag var just inte
nåt vidare att ha ändå, ja, jag gjorde väl vad jag kunde.
Men det var han som gjorde storändan. Å det gick på dä
vise. Å jag vet ibland att om de var koja så var de ju
en som skulle sitta där, å jag sa, akte nu så du får sova,
men om jag luta mig å läste i tidningen eller nån bok, så
du har väl tittat ut, du har väl sett. Ja, men då låg han
å sov ändå emellanåt. som vi kolla för hård, å där sure

- Ja, tänk. Vilken tid på året var det här som man tände på milan?
- Mycket så kola man alltid före jul. Dagarna före jul, nästan, så, har man varit av gammalt nu så hade man legat i skogen å kola, för det var en vissan tid före jul. 1 december å så där som en tände så en skulle liksom komma hem till jul då.
- Hur lång tid tog det att kola ut en mila då sen?
- Ja, det villa nog, det var nog att man var borta i 3 veckor eller så om man hade en 3 milor. Men nu på senare tid har dom lagt ett nytt system att dom koler å begagnar skorsten å så där, å då kördes det så fort att dom hant inte tänka förrän dom hade kolat ut milan, men jag tyckte det vart mindre med kol än förr, men det kan ju vara att dä var sämre ved, jag vet inte. Men bra var det, för man var ju fri från röken, han gick ju i skorsten han.
- Ja, berätta hur det såg ut i de här kolarkojorna?
- Dom skulle ni ju också bygga om det inte fanns rån gammal i närheten.
- Ja, naturligt, det var att göra som en hade tid till de. Å hur man ville bo å så där.
- Ja, men det fanns väl nån modell?
- Ja, själva modellen var nog att man leta fram ved å gjorde ju som två väggar utav den där ven. Så gjorde man två väggar en gång, å så la man dit ett tak, sen reste man, man kunde klyva, en kunde såga, man reste så där då, de här skulle vara väggarna då en gång, å så lag man på taket där, sen så la man snett så här mot taket. Då i den där ändan så laga vi en gråstensmur som vi kalla för härd, å där mura

vi till då så här, å så på andra sidan hade vi en brits, ja, det heter säng i vanliga fall nu då. Så där kunde vi ha det. Å där kunde en sitta å ligga, men en grävde ut i backen så en hade att ha fötterna. Mycke så grävde vi gropar, för vi la härden på själva backen å börja å mura där, å så grävde vi så vi komma ungefärligen så här så det skulle vara tjänligt att sitta å. Å så på andra ändan då gjorde vi dörra. Då tyckte man att man hade stora. Å tyckte man att man hade ro så kunde man väl göra sig ett litet fönster på vägga, å ibland på dörra. Det var ju ett system. Men jag var med, att det här var inte så länge, vi ska se efter så lite, då gjorde vi alldeles som en sockertopp med dörr på. Bara grävde upp ett hål neri å så reste ihop virke alldeles runt. Alldeles som en kåta. Å så hade vi.

- Täckte ni över med nånting?
- Ja, med jord å stybb så vi inte skulle frysa ihjäl alldeles. Å en del kojor blev ju bra å en del blev kall. Men för det mesta blev det nog lite slamsigt. Det vart väl lite dåligt.
- Kallade ni dom för kojor eller hade ni nåt namn på dom?
- Nej, vi kalla dom för kolkojor. Uppåt Lassekrog där finns ju kolkojor.
- Var ligger det nånstans?
- Det ligger uppåt Färila.
- Ja, där har jag inte varit.
- Där kan ni kanske se skogsarbetarnas. Hur dom har dä, har haft dä. Viksten är det som har ordnat de där. Han kalla de för skogsarbetarby. Det är nog nåt sånt där. Jag var

dit då dom invigde det å han har fora dit kojor ifrån ömse håll, men dom är ju bättre nu, för han kunde inte få dit så dåligt som dom ut, så han var tvungen att förbättra dom, men där går att få si riktiga kolkojor.

- Vad hade ni för sängkläder i britsarna?

- Ja, sängkläder det var vi nog utan. Det var not en halmkärve som vi tog med oss, annars vart det nåt granris eller nå å så kastade vi en filt å så låg vi på med kläderna, så vi använde inte så mycke nattskjorta.

- Nej, det kan jag förstå. Bodde ni i kojor under hela tiden under kolningen?

- Ja, naturligtvis.

- Men ni kom hem nån gång?

- Ja, det var att gå hem å få i sig lite mat, få dit mat annars fick fruntimrena gå tid med mat. Då var inte nå. Så jag ska tala om ett exempel, som mormor mi, ho, han låg uppe i ett ställe som kallas för Storåsen, å han skulle riva kol, hon visste dä, hon skulle ha dit mat åt en, å snöa gjorde de, å hon gick, å det gick nästan till knäna där hon gick å bar den där matsäcken dit, å det var nog, ja, 1-2 mil att pulsa dit, men det var inte stora kruzet, utan det var så att det var så att hon skulle få lite, å så gick hon hem å på natten fick hon jänta. Å hon är 85 år snart å är på pensionärshemmet. Så det var inte nå fel dä inte. Men jag förstår att dom tror inte att det där är sanning. Det är inte nånting överdrivet det där.

- Det tror jag inte. Dom var väl tvungna helt enkelt.

- Ja, om dom ville leva så.

- Var det mat som kolarn fick med sig upp att värma eller

- laga han till nånting själv nån gång.
- Ja, det var nog mesta delen gröt, å nå röda siller för
hon var nog inte av de bästa slaget.
- Å kaffe kanske?
- Ja, kaffe det var naturligtvis stående rätt hela tiden
dä. Dä var dä. Det var en kolare där som hetta Tungström,
han, ja gården finns ju kvar, å han var, han var usel, å
han komma till skogen å tände mila, å satte på kaffepannan,
men mila tog så förfärligt å han hade stybbat med käl, ja
stybben var käla, så han hade stybbat på de viset. Men
han komma aldrig in nån gång å kunna dricka de där kaffet,
utan han fick vara ute han på kvällen å var ute på natta
å dan efter å bara knacka å slog efter så att inte mila skule
brinna upp för sig, hur klara du dig sa jag, för jag var
mycke å hjälpte en å så där. Ja, jag var ju tvungen, annars
hade hon ju brunnit upp sa han. Å du förstår dä sa han, det
var det värsta, jag knäppte upp ...rema två gånger för na-
turbehov sa han, men det fick vara de å, för jag var tvungen
å stå i annars hade hon brunnit upp sa han. Han våga inte.
- Tänk vilka strapatser.
- Men det var inte alla gånger det var på det där vise.
Det var ju ett tillfälle dä. Jag var ju aldrig med på
nåt tillfälle då det var nåt kritiskt eller nånting, utan
det var nog med det bästa vill jag säga.
- Jag har hört att en del av de gamla har berättat att dom
har blivit väckt när dom har legat i mila.
- Ja, jag vet inte vad jag ska säga, nog kan väl det hända.
Ja, jag vet min morbror tala om han att han var, morfar då
var han med, å han var bara en 10-12 år, då sa morfar åt en

att om du hörer nånting så ska du inte bry dig i et sa han.
Men han vart väckt morfar då, men det var bara på ett ställe,
det var bara på ett enda ställe det existera i skogen.

- Var det nånting med milan då?

- Ja, det var det. Det ropa namnet å så var det inte så en
gick fort nog så ruska det i örat. Men det kan ju vara in-
billelse å.

- Ja, har man säkert trott sig vara med om det i alla fall.

- Jag minns att vi en gång var på en mila min morbror å jag
å det var månljust å röken gick ner igenom upp till milan
där, å vi var där å vi såg nånting neråt myrarna, men ingen-
dera sa nåt. Då sa jag nåt å då sa han nåt, titta dit gjor-
de vi, men vi sa inte nåt när vi kom in heller. Å på morron
när det blev just å så där då såg jag att han gick ner å
titta, å då kom han tillbaks, såg du nåt sa jag, nej inte
nå sa han. Men sen sa han, det stod en älg där å vände på
huvet å stod å vädra i röken. Röken komma från måna så
ena gången vart det mörkt å andra gången vart det ljust,
så han stod där å vred på huvet.

- Så ni såg inte vad det var?

- Nej vi såg inte nå, men vi fundera om det var tocke där
skroffel, men det var dä inte. Men jag tror det är mycke
som har varit lite överdrivet. Å många kanske säger det
för att dom vill säga att det har varit nåt.

- Men det vore ju inte så konstigt heller om man inbillar
sig saker tycker jag när man bodde så där ensam, å sen
hade det där nervösa arbetet oftast.

- Jaha, men jag vet inte hur det var, kolkojan, jag vill säga
att om det varit en stor gård å jag hade bott i skogen så har

känt mig mera mörkrädd än i kolkoja. Kolkoja var liksom som nåt annat. I en gård vart det mera skrämselfigt för sig själv, låt säga att då var mycke rum, så det fanns lite ruckligt. Mot en koja, det var nånting annat. För det mesta var det ju så trevligt, å så hade man alltid en kaffepanna å fick sig lite kaffe å. Å så lura man av en stund så var det att gå ut igen, så var det alltid en så där en 2-3 timmar.

- Det var ingen fråga om tidsfördriv när man kolade då?

- Njä, då ville nog en bara lägga ihop ögonen å sova lite, det var nog tidsfördrivet. Se det var ju ett styggt göra egentligen, ansvarsfullt var dä.

- Har ni trivts med det?

- Ja, jag vet inte vad jag ska säga. Det gjorde jag väl inte, för man ville inte görat om man fick nåt annat.

- Jaså.

- Nej, men en var ju tvungen om en skulle tjäna nåt, men fick en annat arbete så tog en lika gärna de.

- Ni sa att på senare tid blev det vanligt att bolaget lejde folk som körde in kolen?

- Ja, bolage, sen man hade kola var man som fri å då fick man säga att, ja jag fick timmerkörning jag tillexempel å då kunde det komma en bonde från sockna här å vilja köra kol, dom var väldigt specialist på att vilja vara ute å köra kol på vintrarna, för då räkna dom på att dom hade maten fritt både åt sig å hästar å alltihop. Se det var ju som te å få till skänks, för de var dom som hade lite pengar som var ute å körde kol. Å vi tjänte lite mera på timmerkörning, men det var lite hårdare arbete, så vi ville

ju ha timmerkörningar.

- Men ni rev alltid ut milan?

- Ja, allting var klart då. Så genom då villa vi nog inte helst göra den där kolninga heller om vi fått nåt annat på hösten, men vi fick ju inte nå annat utan dom ville ha kol å då hade vi det där i kontraktet att vi var tvungen.

Men på senare tid gick det där bort ur kontraktet. Ja, när masugnen stannade av å smide å de där, då ville dom inte ha nå kol, å då släppte dom ju de där då.

- Men timmerkörningen, låg den så till att ni kom hem var dag.

- Ja, sen jag hade ställe å så där då, men på den tiden jag hade häst å for å körde å inte hade nåt ställe å så där, då kunde man ju komma, då fick man ju ligga bort. Då låg vi borta nästan varje vinter då i skogarna.

- Kojor också då?

- Jadå, men inte kolkojor, det var trevligare kojor. Det var då visat, å som vi drog över med.

- Då var ni flera stycken?

- Ja, då var vi.

- Hade ni trevligt när ni bodde ute i de här kojorna i skogen?

- Ja, det var nog. Vi kunde vara bra många som bodde i dom. Då gick ju bra. Stämningen var god. Jag tror inte det hade gått om det hade varit lika många fruntimmer runt spisen heller.

- Nej, kanske inte de nå.

- Nej.

- Jag tänkte bara genom frågan att det var inte nåt som var så förfärligt trist utan det var trivsamt.

- Ja, naturligt. Det var alltid någon som hade nåt uppslag.
- Kortspel å prat å?
- Ja, det var nog olika ställen olika, nog kunde en lite nöje å så där, slutet kring 8-tiden, men det fanns kojor dom kunde sitta till mitt i nätterna å spela om pengar, å det var nog inte trevligt. Å det gick inte. Det var nog inte bra. Å det gick nog inte heller på en del. Då var dä nog en helt annan ordning.
- Å timret ni körde, körde ni det till Moviken?
- Vi körde till Dellen.
- Ner till sjön ja.
- Annars fanns det ju sjöar, genom Bjuråker fanns det ju, flottningen gick åt olika håll sen, så det var dä ju.
- Å där lassa ni upp det på isen bara då.
- Ja, vi hade timmerkälkar som vi körde.
- Vad hade ni för redskap när ni lastade och lossade virket?
- Ja, vi hade nog inte nåt annat än timmersaxar som vi hade på det viset, å som vi drog över med.
- Jag har ofta tänkt att det måste ju ha varit ett stort framsteg när man började på med gummistövlar å överdragskläder, ordentliga arbetskläder i skogen, det hade man väl inte tidigare alls?
- Nej det var det inte.
- Man måste ju ha blivit väldigt sur å blöt å frusen.
- Ja, det var det ju. Med kläder å så där vart det ju mycke bättre på alla vis. Det fanns nog många gamla som inte hade tjänt, ja, dom tjänte, men dom hade stor familj å knogit å få ihop dä, å skaffa sig nå riktigt i gamla tider. Dom fick nog försöka dra ihop nå sladdror på nå vis för å skydda sig

på nå vis. då vart större så man var ju hemma. Då ville

- Termosflaska, har det funnits hela tiden ni har arbetat ute på skogen?

- Ja, det tror jag nästan, den första termosflaskan jag hade var på 1916, då högg jag timmer åt en gamlan gubbe uppe i Nås, Gulåsen, då var det den första termosflaska jag hade.

- Det måste också ha varit ett stort framsteg?

- Ja, det vart då ju. Annars hade man ju å koka, men för det fanns en gång i tiden, nu senare vart det ju kaffeburkar men på den tiden det var en snusfabrik i Hudiksvall, som hette Friskens som hade såna där snusburkar som var i den där höjden, dom bruka vi ha som kaffekokare då i skogen.

- Så ni hade dom där direkt på elden då?

- Ja, satt en sträng över bara å gjorde ett handtag, å så vart då fint kaffe, riktigt kaffe.

- Man tog vad man hade.

- Men den var ju rengjord från snus.

- Ja, det förstår jag.

- För annars tror jag för min del att jag inte hade velat ha den på om det hade varit snus i, tobak i. Jag har inte begagnat det nån gång.

- När övertog ni stället i Fönbo själv?

- Ja, få se nu, vi hade lite gjorde där förr å ett ställe som vi hade hela tiden, men det där gamla stället som dom har haft då, jag tror det var 38 eller 39. Så då hade jag det till 50-60.

- Å under tiden då, ni var inte hemma på gården. Det fanns väl inte så mycke arbete att ni behövde..

- Jo det var ju det förstås att vi börja på å ha så mycke

djur då när då vart större så man var ju hemma. Då ville man inte ligga borta på vintrarna. Inte blev de så mycke arbete. En körde väl lite grann, men man hade ju bra med göra med djurena å. Det var mycke då ensammen. Jag hade ju en flicka hemma.

- Men jag menar, när ni skaffade egen familj, bodde ni kvar hos mormor å morfar då fortfarande?

- Ja, så det vart ju då då. Inte till hand. Fast inte var

- Å när ni växte upp gick ni i skola i

- Fjällbo. då till Strömbacka, då var det midsommar, vi

- Då fanns skolan där?

- Jadå den fanns. en vissnen tid, så inte fick vi vara ute

- Var det varannandagsskola. gjorde vi naturligtvis. Inte

- Ja, då jag gick så var det varannan dag. Sen vart det

var dag då, sen vart det väl inte så mycke där då, men

man ville inte lära sig så mycke heller då.

- Å konfirmation, det var i Norrbo då?

-Ja, det var då. Då inackorderades man in då på en bondgård å sen gick man en 4 dagar i veckan å sen fick en fara hem då. var en 10 år, då fenne, få se nu, jag tror att vi

- Fick ni äta i bondgården då?

- Ja, naturligt. Dom skulle ha lite ersättning då för det.

Dom tog ju olika, dom tog ju så där en 20-30 kronor för

vintern vill jag säga. Där blev jag i februari, å innan

man vart färdig då vart det pingsttiden då. Så det var ju

väldigt billigt. Men alltihop var ju på det viset då, så

det var ju inte så dyrt. I dagens läge hade det vart annor-

lunda. et mycke folk som kom till försbo?

- Å till konfirmation, fick ni kostym då?

- Ja, inte nåt annat än av våra egna vill jag säg.
- Inte fick en utav kommun eller nänting.
- Nej, men jag menar att ni fick en ny.
- Ja, det var naturligt att man skulle vara lite snyggare då.
- Det var bara så jag menade. Å sen räknades man som stor karl då?
- Ja, man skulle väl vara lite till hand. Fast inte var det som nu ä. Jag minns att det var en granne till mig. Vi fick gå då till Strömbacka, då var det midsommar, vi gick ju alltid över berget då, men vi hade order att vi skulle vara hemma på en vissan tid, så inte fick vi vara ute hur länge som helst ä. Det gjorde vi naturligtvis. Inte var då så dom inte visste var vi var näntans. Å här sov väl vi tills vi var en närmare 17-18 år förstås.
- Fanns det nå nöjen för ungdomarna i Fönbo?
- Ja se då på den tiden var det annorlunda än nu. Då kunde man göra en dans i bakstugan å på de viset utan att få lagen å göra med. Å de var då nästan för var helg. För då jag var en 18 år,då fanns, få se nu, jag tror att vi var bortåt 20 pojkar.
- Jaså var det så mycke?
- Ja, å åldern varierade från 15-35 år, å så fanns det tror jag 14 flickor där.
- Ja, då gick det ju å ordna dans där.
- Ja, nog gick då. Sen kom det alltid några dit. Dom gick hur långa vägar som helst på den tiden.
- Var det mycke folk som kom till Fönbo?
- Ja, det var då. Det var liksom en samlingsort på nå vis.

Vi säger det var sommarn, då jag var, från 10-15 år, så hade dom en 5-6 fester där, dom hade utflykter där, godtemplarlogen, å så hade dom båtar i sjön så dom komma, vi säger att dom hade en sån där förening i Delsbo, att dom bestämde att vi ska till Fönebo å ha fest på söndan, då dansa dom på en loge där å så sålde dom väl läskedrycker å kaffe på de där vise, å inte var dä, å då gick alltid två båtar å hämta upp kring sjön här.

- Det låter trevligt.

- Det var fäl trevligt å, dom börja, gick ut ifrån Näsvisken å så till Delsbo å in vid Sunnansjö å hela vägen å så komma dom till Västansjö å framåt Moviken å här då å så gick dom till Fönebo. Å lika samma skjuts tillbaka, då dom komma då förstås var dom väldigt gla, det var sämre när dom for tillbaka, dom hade väl blivit lite tung i huvet en del.

- Var någonstans i Fönebo var det man höll till, var det samma ställe jämt?

- Ja, det varierade, dom var ju mest på logen nere vid sjön, vid första gårdarna man kom, där stod en loga på höger sida av vägen. Där dansa dom hela dan, å sen festen var slut var det ungdomar som åkte cykel å tog sig dit å fortsatte ända till morron.

- Så det fanns alltid nät?

- Jadå, dom hade väldigt trevligt på sätt å vis, å det var lördag å söndag var det nästan, å musiken var hemmagjord ett par som spelade, trevligt var dä.

- I Moviken har jag hört, ja i Strömbacka också, att dom hade ett bjudningslag, ungdomarna, så bjöd dom på bal å bjöd in varandra.

- Var den så stor att man kunde dansa?

- Men se det var då att det var de sämsta med de att vi ungdomar å bruksungdomar komma inte överens.
- Gjorde dom inte det.
- Så var det.
- Hur kom det sig då?
- Ja, det gick inte alls. Det var lite krångligt då, då ville inte gå nå bra.
- Så ni umgicks inte så mycke?
- Ja, en fick inte vara just å komma å lägga sig i på andras område.
- Jahaja. Ja, men det var väl lustigt.
- Ja, nån vakt var det väl, men vi stod å hängde mycke. Jodå vi hade säna där bjudningsbalar med kaffe å samling å som vi säger att dom, ända från Norrgimma var bjudna.
- Var det ungdomarna då som ordnade det där?
- Ja, det var det. Å så fanns det några som inte var så gammal som var gifta som var med. Inte var det kinkigt med det.
- Måste man ha uppnått nån viss ålder för att få vara med?
- Ja, dom gilla väl inte precis att ha så mycke bal kan jag säga, dom hade nog merendels fyllt 15-16 år. Det var dom nog. Å det fanns en helg, trettondan, då skulle dom till Fönebo nästan i från alla håll på trettondagsbal, å då körde dom här, då var det bara att dom satte in hästar här.
- Var var den balen nånstans?
- Ja, han var mycke i bakstuga uppe vid Tungströms, uppe i byn där.
- Var den så stor att man kunde dansa?

- Ja, det fick väl vara litetrångt å. Men det var ju så. Det tittades väl lite djupt i flaskan, men jag vart inte med så mycke på det där, det slutades av mer å mer. Men annars gammalt så var det ju en tradition att dom for dit å inte var dä nånting. Å dom kunde komma från Nörrbo, Hälsjö, å ända från Forsa då å körde dit. Det var inte nåt vidare.
- Men då kom väl bruksarna också?
- Nej, det gick inte alls.
- Jaså då kunde dom inte alls vara med.
- Nej, då var det inte alls nå bra.
- Det var lite knepigt det där.
- Ja, men det var knepigt med ungdomar på ett bruk å. På midsommarshelgen då var vi på Strömbacka förstås, en kväll.
- På midsommar?
- Ja, midsommarkväll, då var vi på Strömbacka.
- Men annars var ni inte mycke där?
- Nej, det var vi inte. Sen kunde det vara bal här hemma på nån loge var kväll i en hel vecka, då var det andredag-missommar, å tredje å fjärde å femte å allt.
- Så då var ni hemma i Fönebo?
- Ja, det var vi.
- Så ni hade inte nåt midsommarfirande med att resa stång i Fönebo?
- Nej, det äkte vi till Strömbacka på.
- Det var visst centrum på midsommar riktigt?
- Ja det var det, alla for dit. Det var bara så då.
- Så om ni inte äkte fram till Moviken å Strömbacka så mycke så umgicks ni mer med dom andra byarna här runt ikring.

- Ja, det vart mesta delen dä. Det var inte nå ledsamheter, dom rodde över sjön, det var inte nånting dä. Å så på sommarn dä fanns det ju fäbodvallar dä å dä gick man alltid dit.
- Vilka vallar kommer ni ihåg att var igång då?
- Ja, det var ju, inte på min tid, det var ju en som heter Lyckevallen och som ligger strax bortom Fönebo, jag minns det var folk på den å så där, men dä var jag bara liten pojke, å så var det Dyrvallen, å Björsbo, Hallda, Hallbo, å så där.
- Hade ni era djur där också?
- Nej, vi var ju hemma vi, vi behövde inte fara.
- Så det var norrbobönderna det?
- Ja, det var dom som hade där på den tiden.
- Var ni mycke uppe på vallarna dä på den tiden å hälsa på?
- Ja, det vart nog ibland, det vart dä.
- Fanns det nåt föreningsliv i Fönebo?
- Ja, det fanns en, godtemplarloge en gång i tiden, dä var det en lärarinna som var där, då heta hon Anna Årnkvist nu heter hon Berlin. Hon ordna väl så det där vart. Dä vart ju på det viset.
- Jo, när jag var här igår, då talade vi om, jag började med att fråga om föreningsliv i Fönebo, då nämnde ni godtemplarlogen.
- Jo det var ju den ett tag dä.
- Vad hette den för nånting. Dom brukar ju ha ett eget namn dom där.
- Ja, det var, var det Hederslöftet eller nåt sänt där, jag

tror det var det.

- Var ni med i logen?

- Ja, jag var med en tid. Ja, jag var med så länge han verka. Han börja väl på 19-talet, 1911 eller så, å så till 1918.

- Jaså, den var kanska kortvarig.

- Det var ju så att dom dog ut nästan alla som var godtemplarlogare då på den tiden. Till å med de store, för det var ju bara en liten loge med en 25-30 stycken. Det var fäl för den mesta delen för att ha nån stans att gå på vintern, för man fick ju använda skollokalen. Då var det så att dom var jämt så motstridig för det där för jag vet inte vad det kunde vara, väggarna blev förstörd antar jag eftersom dom inte skulle få vara där. Det var ju äldre personer som var emot den där godtemplar logen då å då var det att dom fick inte vara där, å vart det förstört så blev dom griniga dan efter, men dom var ju med själv, men det hjälpte inte ändå dä. Då var ju på dä vise.

- Till ordinarie möten som ni höll, ordnade dom nån festverksamhet i loger?

- Ja, det var ju fester på det viset, å sommartid gick det ju att vara på nån gård å använda sig av nån loge på de vise dä var inte så kinkigt då med festerna, det behövde ju inte vara sån förfärliga musik å inte uppträdande heller, utan lite smått, dragkamp med lina å, springa säck, å sitta på stång å slå volt å så där

- Ja, men det var roligt dä?

- Ja, det var dä, det var inte frågan om dä.

- Höll ni ihop med andra loger dä?

- Ja, det hände ju att dom vart bjuden till varann. Då åkte man ju till Norrbobyn å Strömbacka, å Regnsjö där fanns en loge å, så det var olika hur man blev bjuden. Mer ungdom som komma ihop när dom ville.

- Var det nån motsättning mellan dom som var med i logen å dom som inte brydde sig om det där?

- Ja, det var det, mycke.

- Hur yttrade sig det då?

- Ja, det var nog inte långt ifrån ibland. Om vi säger att det vart möte å så kom det dit dom som inte alls skulle gilla de då å var ut ikring. Det vart ju inte nå bra. Då var då.

- Har det funnits nån annan förening i Fönebo?

- Nej det kan jag inte precis säga. Föreningar har man ju varit med i ändå, dom har ju hållit sig framme vid bruke å så där. Jag var ju fackligt organiserad på det viset, men det var ju framme där, där det hade sitt säte.

- Å religiösa föreningar, det har det väl också funnits i den mån att man kunde gå till Strömbacka eller så där.

- Ja, det var nog så att dom hade sina möten där på skolan där kunde dom vara å ha sina möten, pingsväänner å så där, å på nån gård kunde dom vara. På den tiden var såna där möten alldeles fullsatt till sista plats. Jadå. Så då gick ju riktigt bra. Pingsväännerna hade ju väldiga musik å sjöng å spela.

- Hade dom det?

- Ja, det hade dom ju, så ungdomen gick nog bara för då.

- Hur länge fortsatte den?

- Ja, den höll nog på bra länge, men det blev ju som det

minska av folket på det där å, så på slute vart det ju just inge, folket minskade väl i byn, så det försvinner ju allt som är.

- Ja, det blir så. När vi talar om de här religiösa föreningarna, skulle jag vilja veta om prästen ifrån Norrbo kom till Fönebo nån gång?

- Ja, det gjorde han, han var dit åtminstone en 3-4 gånger på året å hade sitt tal där. Å då var det fullsatt med folk å.

- Var det i skolan å?

- Ja, det var det. Men det minskade av det å, så han fick inte så många. Så i dagens läge kanske han finge ingen dit.

- Nej, ni vet inte om han kommer dit fortfarande?

- Nej, nu har jag inte hört av nånting att han har varit dit. Det är nåt år sen jag såg att han hade nånting där, men det är väl inte så många, kanske dom inte går heller som bor där.

- Julotta, hur firade ni det?

- Ja, hon fick fäl bli efter som det passa. Det hände ibland att vi körde till julotta, tjäla sjön tillexempel, frös ihop då kunde vi köra tvärs över sjön bara till julottan i Norrbo, å ibland kunde vi köra till Bjuråker, men inte var det precis var juldag, men då var det alltid nåt sånt där så, ja, präst komma dit nån gång under julhelgen å, å likaså var det nå pingstväänner eller nå sånt där som hade nånting. Det var lite sånt där smått ibland ändå. Å när man inte var van att det var så mycke, så gick man ju alltid på dom.

- Hur gick det till vid såna högtider när man behöver prästen,

till exempel vid begravning, bröllop å dop?

- Ja, det hände ju sällan, ja, dop kunde det väl hända
nån gång på skolan eller så, annars gick ju alltid prästen
till gårdarna å gjorde det när han komma, å bröllop det
existerade väl inte, då fick dom väl fara på nåt ställe
med större platser å ha bröllop, till exempel på gästgivar-
gården framme i Bjuråker å i den stilen. Så det fanns
ju inte plats eller så där.

- Begravningar, läste man ut de döda hemma då först eller?

- Det var ju för det mesta då så att den döde lästes ut
hemma å så var det te å ställa i ordning då en häst, å
vi fick ju fara till kyrka, för vi skulle ju till Norrbo,
om vi körde den här vägen var vi tvungen att köra om Bjurå-
ker till Norrbo, men annars så for vi över sjön då om det
var sånt väder. Gammalt vet jag mycke att dom rodde lika
över då om dom hade nån som tog emot dom med häst då å
körde dom till körka då dom komma, så det gick på dä vi-
se. Men jag var aldrig med på dä, å det bruka bli så
där 8-10 hästar, ju flera hästar ju högtidligare tyckte
dom att dä var. Då vart dä ju mera folk i körkan då å.

- Var det vanligt att man drack kaffe, eller bjöd på kaffe
nere vid körkan då?

- Ja, för det första var det alltid kaffe på morron hemma
i sorgegården, å sen var det att fara till Norrbo, då hade
dom beställt så att det fanns kaffe i en gård där å fick dom
kaffe då där före innan dä var gudstjänst på dä vise då,
å sen var man i körka å sen for man hem. Å då vart dä ju
olika, då vart det ju närmaste släkten som vart bjuden
på middag å sen var det ju inte nå mer.

- Kistor, gjordes det hemma på gårdarna?
- Nej, det var så att det var då en sak då som inte bolaget tog betalt för utan dom fick beställa kista på verkstan på Strömbacka, så där gjorde dom en kista som det var att fara dit efter. Den fick man till skänks. Men det var ju inte så kvistigt, det var ju bara lite bräder hopspikat å påmålat lite svart, så inte var det så påkostat.
- Hur var det med sjukdom å läkarvård?
- Ja, dä var nog till att ligga å vara sjuk tills dä blev bättre. Ja, en var tvungen ibland, men inte var dä så tätt de var nån läkare här, dä var på de viset.
- Han bodde förstås...
- På Johennosberg.
- Så ni skulle ända dit.
- Ja, det skulle man, så det skulle vara nåt särskilt då innan en for dit.
- Å barnmorska?
- Ja, hon fanns här i Bjuråker, bodde upp om Friggesund. Här ungefärligen. 3 kilometer.
- Men hann hon fram då?
- Ja, det fick hon göra, men hon hade hela Bjuråker å, men då hade hon väl inte Norrbo då förstås, men hon var tvungen Fönbo hörde till Norrbo han se, men nu är dä sammanslaget, men då inte. Vi skulle ju ha vårat i Norrbo på det där viset. Men vi fick ju använda barnmorskan. Å då var det ju att dom som hade den bästa hästen som dom lejde som for efter na. Å det tycktes gå bra då å.
- Var det så bolaget betalade för läkarvård?
- Ja, det var det visst under den tid det här, fast här syns

inte att det finns nån medicin eller nåt, för dom här sökte väl inte nån läkare förstår jag.

- Han har väl inte gjort det säkert.

- Nej, dom hade inte det. Jag vet att hon gick i Moviken å gick över malmbacken å där stod dom å knacka malm, å så kom en malmsten å slog ut ögat på na, men hon var aldrig till nån läkare, det var bara att linda en halsduk kring å gå som jag var. Så var det då. Gå med värken tills det sluta.

- Ja, det var annorlunda då. Säg mig, difteri å spanska sjukan, fick ni kännning av det i Fönebo?

- Spanska sjukan fanns väl, men inte var det nån som dog, men det var nog nån gård som var bra hårt åtsatt, men inte var dä nån som dog, så dä gick ju skapligt. Dom var ju sjuk lite till mans. Dom hjälptes väl åt att stöka med djura å. Folket var lite hjälpsammare mot varann på den tiden. Nu ska det ju vara betalt för allt.

- Var det vanligt att man bytte hjälp?

- Ja, det var nog mycke dä, å dom hade ju inte pengar, utan dom hjälpte varann.

- Var det nå speciella tillfällen dä som man behövde hjälp?

- Nja, det fanns ju, det var det ju, men, ja, vid många saker man skulle vara med kunde man ju göra byten med en granne eller två på det viset, å så fick en gå tillbaka å hjälpa, nog gick väl det, inte var det fråga om kontantbetalning.

- Var det samma med kvinnfolket också att dom slogs ihop å hjälptes åt när det gällde nån större uträttning?

- Jodå nog hände det, men inte var det så mycke på kvinn-

folkssidan. Dom fick väl klara sig som det gick. Men dom hade nog mycke å göra på den tiden. Det är inte frågan om dä ä. Det var nog lite för mycke.

- Var det dom som skötte djuren?

- Ja, för det mesta. En karl behövde ju nästan aldrig vara dit han, utan han for till skogs på morron å så hem till middan å så var det ju att åka iväg på kvällen, å så var det ju att sköta det som skulle skötas då.

- Jaha, å under slåtter å skörd?

- Då fick dom hjälpa till. Mycke. Om det inte fanns särskild hjälp, barn å så, då kunde det väl bli lite lindrigare då, när dom var små, men det vart helt annorlunda. Jordbruket var sämre skött, så att det gjorde ju mycke de å, det vart ju mindre arbete, men då var det ju det att dom hade ju inte nå maskiner så dom skulle gå med lie å harv å slå alltihop för dom hade inte slåttermaskin. Inte nå.

- Pögen den var väl det enda nästan?

- Ja, men då var han utav trä, det var, det var knekit med de å, det var inte de här järnplogarna.

- Var det inte?

- Nej, det var det inte. Han var utav trä han, ja, åtminstone längre tillbaka, intenu på senare tid. Men det var han. Han var så att han var utav trä å så fanns en järnten, dom kalla de där för så körde dom åstad, å så vände dom å så körde dom med den där risten tillbaka, å så satt dom ner plogen å så vände dom det där, så på så vis vispa dom upp med den där som låg på den där sida, sen järnplogen kom gick det ju både å rista å vända å alltihop, men det fanns inte pån.

- Så då körde dom två gånger i stället?
- Ja, det fick dom göra, men järnplogen gick ju å köra så.. jo det finns, i Norrbo tror jag jag har sett på forngårn nån kvar där. Dom blir ju förstörd dom där gamla tråplogarna dom. Det är lite tokigt, för några år därefter finns det inte nån som kommer ihåg hur dom har sitt ut.
- Nej, det är riktigt. Har ni nån uppfattning om när dom nya järnplogarna kom?
- Ja, jag minns att morbror han sa att det fanns en som dom kalla för Brass-Pelle å han flytta nog ifrån Fönebo omkring 1900 å han sa, att de ska jag tala om för dig att järnplogarna kommer aldrig till Fönbo.
- Så då fanns ingen.
- Nej, då fanns nog ingen då han sa det. Å då ändrade det sig med traktorer å vad som helst.
- Så där fick han inte rätt.
- Nej. Det såg väl omöjligt ut. Vägen gick ju högt uppe i skogen, nu går den ju vid Dellen till Moviken, men då gick den ju rätt upp igenom berga å så rätt ner åt andra hållet.
- Jaså, men vägen utmed sjön till Fönbo å Moviken den fanns väl.
- Nej, han fanns inte. Han var borta. Inte fanns han förut.
- Så det var en mycke längre väg?
- Ja, han var nog dubbelt så lång som han är nu, å då gick han upp genom bergen, å då gick han bra långt, å så vart det lut åt andra hållet, så den syns den där gamla vägen nu å.

- När las den nya då? i tiden då?
- 1912-13. Första såningsmaskinen finns kvar där än, jag
- Jaså på så sätt. Själv sänder den. Då köptes en sånings-
- Min syster tyckte att det vart då nånting särskilt när vi fick den där vägen.
- Ja, det måste det ha varit.
- Men nu fordras ju bättre väg. var en som köpte den åt sig.
- Andra redskap på gården, när vi talade om plog, harv å sånt där, hur var det med det. in tid, inte var det nån som
- Så här körharv?
- Ja, det förstår jag.
- Ja, det fanns väl inte nån annan än den som dom gjorde själv, det var ju en plank, å så hade dom träpinnar på den där som dom spika fast, så det vart en sån där, å så hade dom nå liner på de där till hästen, å så ett handtag, å så körde dom å fick gå på det viset, å så var det att stolpa under när dom kom fram till hässa. Å då minns jag att dom hade jord, å dom sa att det där var nåt enastående. Så omkring 1908, kanske det komma dit första sån där harv eller släpräfsa vi sa, som var praktiskt, som verkar ungefär lika än i dag efter en häst, ja det var nog ungefär 1908-09, men 1920 fanns dom nog i var gård, då tog dom efter å köpte, dom ville väl klara sig själv intern
- då. Dom tjänte väl några kronor bättre så dom kunde köpa tror jag, dom kosta väl en 30 kronor en sån där ändå. Å det var ju rätt drygt ändå för dom tjänte väl inte så många kronor ändå. Det tycker ni har varit det största framsteg
- I sådden hur gick det till då, såddes det för hand?
- Ja, det såddes för hand.
- Vi får väl säga att det var traktorn.

- Hur pass långt fram i tiden då?
- Ja, den första såningsmaskinen finns kvar där än, jag tror dom inte har slagit sänder den. Då köptes en såningsmaskin ifrån Bergsjö. Å det var väl omkring 1911 omkring som den köptes.
- Köpte ni den gemensamt?
- Jag var för ung då. Nej, det var en som köpte den åt sig, å sen for han åt andra å sådde. Å dom som inte ville göra dä sådde för hand å. Men i min tid, inte var det nån som sådde för hand då.
- Nej, det förstår jag.
- Utan då var det ju maskin i alla gårdarna.
- När skaffade ni traktor på er gård?
- Ja, jag gjorde det på slute. Jag hade ju hästar förr. Men sen vart det så jag köpte traktor å tog bort.
- Minns ni året när ni skaffade traktor?
- Ja, det var 52 tror jag.
- Men det var väl ett väldigt framsteg att få traktorn det?
- Ja, det var det ju. Men det var nog billigare att ha hästarna ändå.
- Ja, det är klart.
- Ja, å då man hade hästarna å körde i skogen lite på vintern å fick inkomst på dom så var det ju annorlunda, men man har ju lindrigare i arbetet med att köra med traktor.
- Ni som har upplevt utvecklingen inom jordbruket på så nära håll, vilket tycker ni har varit det största framsteget som har gjorts? Vad det gäller att underlätta och rationalisera arbetet.
- Vi får väl säga att det var traktorn.

Uppgifter av Ernst Sjöström, Friggasund.

- Det var det.

- Men det sämsta med traktorn är att redskapen är så dyrt.

Nog kan en gå å köpa traktorn, men sen ska man köpa red-

skap å dom är inte nå billigt.

ett svalda, avger den små
smällen. På ljudet kan en erfaren kolare höra om det
finns sig i kolan: en "lunan" smäll kommer nämligen från
vara kol och skiljer sig från smällen efter kall kol.

I köarna åt man allra mest Yläsk och kolbullar.

De norrbördrarna i sin ungdom bodde i Naviken, hade de
en bodsd i Tornbyra, ganska långt från bruket. Härifrån
gick de med säd till kvarnen för att mala - bar på
ryggen hem 50-kilosstekar!

Uppgifter av Ernst Eriksson, Friggessund.

Då kolen rivs ut ur milen för att svalna, avger den små smällar. På ljudet kan en erfaren kolare höra om det finns eld i kolen: en "lunan" smäll kommer nämligen från varm kol och skiljer sig från smällen efter kall kol.

I kojorna åt man allra mest fläsk och kolbullar.

Då morföräldrarna i sin ungdom bodde i Moviken, hade de en bostad i Tornmyra, ganska långt från bruket. Härifrån gick mormor med säd till kvarnen för att mala - bar på ryggen hem 50-kilossäckar!

Breda Stina Lindkvist. Vid kvarnen Karl Eriksson, samt
nedre bron vid kvarnen, Johan Tungetröme. Bron vid Lort-
hället, S. Linderberg, Johan Kvick, Jonas Lind. Bron vid Går-
A. G. Olsson, F. Hansson, L. E. Lindström, A. Friberg. Bron
vid skolan, S. Viberg, Oskar Jansson, Daniel Viberg. Övre
bron i Fönebohäcken, P. G. Stolt, V. Söderlund, bron vid
Lyckeavallen, Kvick, Lina Vesterberg.

13

Inlämnades en fråga angående sträckan Fönebo-Moviken.
Beslutades att den före värbrukets påbörjan, densamma
skulle högköras, samt sedermera grusas och iordningställes.

14

Som inga nya ärenden mer fanns avslöts mötet.

Säg som ovan

Viktor Söderlund